

Dediščina vsakdanjega življenja

Kulturna dediščina:

- umetniške storitve
- kulturne stvaritve vsakdanjega življenja

Z dediščino se ukvarjajo različne stroke.

**Dediščina vsakdanjega življenja – vloga v življenju ljudi,
vprašanje njihove vsebine, govornice, funkcije...**

Pomen

dediščine vsakdanjega življenja

- predstavljajo sredstvo za razkrivanje življenjskih slogov v določenih časovnih obdobjih
- kažejo kontinuiteto do današnjega časa
- s svojimi razsežnostmi bogatijo današnje življenje
- dajejo motive za razmisleke o novih oblikah ustvarjalnosti

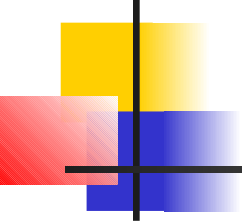

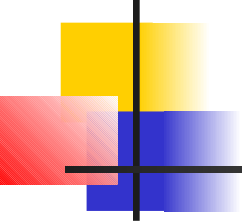
Govorimo o:

- dediščini bivanja in prehranjevanja, oblačenja, gostoljubnosti in veseljačenja;
- dediščini obrti in drugih oblikah gospodarskih prizadevanj človeka v mestih, trgih, na podeželju...

Vse to so oblike **življenjskih slogov**, ki so se izoblikovali in »utrdili« skozi zgodovino.

Dediščina je **pričevanje gmotnega, družbenega in duhovnega prizadevanja človeka v določenih časovnih obdobjih.**

-
-
- Danes je ta dediščina lahko še vedno **del našega življenja** (v sodobni, vitalni obliki) ali pa je **shranjena** kot nek spomin na preteklo delovanje oz. uporabo.
 - Dediščine ne smemo nikoli **razumeti** le kot oblike preteklosti, ampak predvsem **kot oblike sedanjosti in sodobnosti z razsežnostjo zgodovine.**
 - Tudi sedanjost sama je neka oblika dediščine v prihodnosti.

-
-
- Sodobnost je neke vrste **filter** našega odnosa do dediščine, za njeno kakovostno vrednotenje, sprejemanje in zavračanje posameznih sestavin, predvsem pa pomeni **prenos in nadgraditev modelov v bodoče oblike ustvarjalnosti**.
 - Dediščina ne more nastati kot nekaj samega po sebi, ampak šele **po naši zavestni presoji in strokovnih utemeljitvah**.
 - **Dediščino na nek način selekcioniramo**, odbiramo po nekih kriterijih (včasih zelo subjektivnih). Pri objektivnosti izbiranja je pomembna tudi **časovna oddaljenost**, predvsem pa moramo to početi z mislimi usmerjenimi v prihodnost.

Odnos do dediščine I.

- **romantično nostalgični:** vznesena zamaknjenost, (pretirane) čustvene reakcije, poudarjanje narodne zavesti in istovetnosti, oblikovanje stereotipov (npr. tipična jed, hiša...), vzgoja in izobraževanje v smislu »posnemanja odraslosti«, diaspora...

Folklorizem – poustvarjalni kulturni pojav, poudarjanje zunanjih kulturnih prvin, neustrezno prikazovanje običajev, noš, pesmi, plesa.

Odnos do dediščine II.

- **negativni:** zaradi nepoznavanja ali popolne odsotnosti zavesti o njenem sodobnem pomenu, trend zavračanja vsega, kar je povezano s preteklostjo, nepoznavanje o pomenu kakovostnih prvin za sodobno življenje, povezano s spomini na težko mladost
- **tržni ali ekonomski:** trgovanje s posameznimi predmeti ima dolgo zgodovino, negativno ropanje in nastajanje nemogočih »kolekcij«, pozitivna zasluga privatnih zbirk je ohranitev mnogih stvari, ki bi se sicer v celoti razgubila...
- **strokovni:** cela vrsta strokovnih področij

Vloga in uporabnost dediščine v življenju

- **vzgoja in izobraževanje** – odkrivanje in raziskovanje dediščine določnega okolja
- **prenova in varovanje** – ustrezne ustanove, ki pomagajo tudi zasebnikom; »živo« vključevanje v sodobno življenje
- **arhitektura in urbanizem**
- **kulinarična kultura** – določena hrana posameznega bivalnega okolja, vinogradniška kultura...
- **domača in umetna obrt** – kontinuiteta določenih gospodarskih dejavnosti, slabost pa je nekritično povzemanje sekundarnih oblik in t.i. psevdo rešitve
- **propaganda in predstavitve Slovenije**
- **odnos do okolja**
- **turistična ponudba**

Vedno znova iskati vez med preteklostjo in sodobnostjo ter videti v tem tudi možnosti za odkrivanje novih oblik bodočnosti.

Dediščina v turistični ponudbi

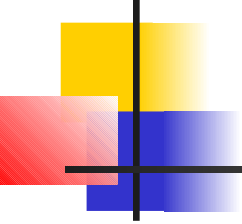
- pomembna sooblikovalka turistične ponudbe
- z njo oblikujemo posebnosti ali identiteto ponudbe
- gostoljubnost izvira iz dediščine
- pravilno razumevanje koncepta turističnih prireditev
- skrb za primerno spominkarsko ponudbo
- sooblikuje turizem na vasi
- sooblikuje ponudbo turističnih kmetij
- pomemben del strokovnega turističnega vodenja

Tipična značilnost Slovenije je izredna pestrost.

Pasti

- zniževanje estetske ravni s prilagajanjem in podrejanjem turistični industriji
- nestrokovne poenostavitve
- industrija psevdoriginalnih vrednot kulturne dediščine
- Folklorne skupine, narodnozabavni ansambli in maskote – zelo pogosto želijo poiskati, »ustvariti« neke značilne, tipične načine regionalnega oblačenja. A tudi noša je odraz določenih tipov življenja, oblačilna kultura se je prav tako spreminjala s časom...

-
-
- **Vključevanje dediščine v turistično ponudbo je potrebno zaradi nas samih in** ne servilnosti do tujih gostov. Npr. arhitekturno dediščino ne obnavljamo samo zato, da jo razkazujemo gostom.
 - **»Živa« dediščina pomaga ohranjati posebne oblike našega življenja in kulture.** Naš način življenja, kultura, vsebina le-tega povečuje dodano vrednost turizma in lahko prinaša večje dohodke.
 - Zahteva pa se **strokovni pristop**, da se izognemo cenenim ponaredkom in kiču.

Pomen dediščine za danes in jutri

- kontinuiteta – spomin
- identiteta – opomin
- alternativa – izziv

Naselbinska kultura I.

- modeli naselij govorijo o logiki človekovega razmišljanja v preteklosti, ko je postavljaj, urejal in širil svoje primarno okolje
- prvotna naselja so gradili na nerodovitnem svetu – na koncu ravnine ali pod hribom

Naselbinska kultura II.

Gručasta vas

- postavljena na obrobju rodovitne doline ali kotline
- bližina izvira vode
- za hišami vrtovi in sadovnjaki, nato sledijo njive, vinogradi in pašniki, najbolj oddaljen je gozd
- značilna za Dolenjsko (kraško območje - vtrače)

Naselbinska kultura III.

Obcestna vas

- osrednji povezovalni element je cesta
- stavbe so lahko na eni ali obeh straneh ceste (odvisno od reliefa)
- za vsako hišo je pas objektov in pripadajoče zemlje: gospodarsko poslopje, vrt, sadovnjak, njive in pašniki
- podobne so vasi v vrsti – več vzporednih nizov domačij, obdelovalna površina pa je v progah
- Prekmurje, Ljubljansko barje, Ljubljanska kotlina, Dravsko polje

Naselbinska kultura IV.

Samotne kmetije, zaselki in raztresena naselja

- nastala relativno pozno, 12. – 14. st.
- izkrčili v glavnem gozdna področja
- samooskrbna funkcija
- Idrijsko hribovje, Banjščice, Poljanska dolina

Posebna oblika raztresenih naselij je značilna za vinorodna območja
– po slemenih vinorodnih gorih.

Zaselek ima praviloma do 10 domačij.

Naselbinska kultura V.

Naselja v sredozemskem svetu

- na robu ali dnu kraških polj, vrtač, včasih tudi na izpostavljenih legah
- blizu vodnih virov
- prevladuje gručast tip gradnje
- južna pobočja – obdelovalne terase
- severna pobočja – gozd in grmičje
- gradnja hiš in ulic – zaščita pred burjo, poletno vročino, zimskim mrazom...

Naselbinska kultura VI.

Trgi in mesta

- običajno nastali ob cestah in vodotokih
- različne oblike trgov so razvojna posledica
- za pročelji se skrivajo vrtovi, gospodarska poslopja, poti...

Dediščina vsakdanjega gospodarskega prizadevanja

Poljedelstvo - Kulture

- ob naselitvi so Slovenci poznali: pšenico, proso, rž, ječmen, oves, bob, repo, lan...
- žitarice različno zastopane glede na talne in podnebne razmere
- ena »pozabljenih« je sirek
- stročnice niso bile del obvezne dajatve zemljiškemu gospodu
- ajda (eden od stereotipov) se kot splošno živilo pojavi šele v 16. st.
- koruza (turško = kukurus; turščica = žito iz Turčije) je v Slovenijo prišla v 17. st.
- krompir – 2. pol. 18. st., prvotno le kot hrana za prašiče, šele v začetku 19. st. tudi kot hrana za ljudi (kruh ubogih, zemeljsko jabolko, podzemeljski kostanj)

Orodja

- srp
- kosa
- pomerjenost človeškemu telesu, gibom...
- uporabnost, funkcionalnost, estetika, oblikovanje

Kozolec

- ena najbolj »naših« naprav
- več funkcij: sušilna, shranjevalna in odlagalna; izredna uporabnost še danes
- enojni, stegnjeni, dvojni (toplarji), s streho ali brez...
- najstarejše upodobitve iz 17. st.
- ne poznajo jih na SV Slovenije in v Primorju

Ostale gospodarske stavbe in naprave

- ostrv, ostrnica – steber za sušenje žita (verjetno najstarejša naprava)
- shranjevanje sena v kopah
- seniki
- svisli – shramba sena praviloma nad hlevom
- koruznjaki
- pod – pokrit prostor za mlačev žita; podoben namen – gumno
- parna – prostor za shrambo žitnih snopov pred mlačvijo, nato za slamo
- kašča
- sušilnice za lan

Živinoreja

- govedoreja, ovčereja, kozjereja, prašičereja, perutninarstvo, konjereja
- iz tega izvirajoča delitev dela
- oblike (pol)nomadizma
- večstranska uporabnost živali

Sadjarstvo, hmeljarstvo

- sadjarstvo vedno zelo prisotno v naših kraji – številna imena krajev in priimki
- sveže in suho sadje (krhlji)
- današnje hmeljarstvo staro dobrih 100 let; včasih pridelovali hmelj za domače potrebe

Vinogradništvo in vinarstvo

- prehrambena vrednost vina
- najemniki obdelovalne zemlje: viničarji, koloni, kajžarji
- stiskalnice, preše
- sodarstvo
- zidanice,
- vinotoči pod vejo (pušlšanki), osmice – prodaja vinskih viškov

Čebelarstvo

- kranjska čebela – izvažali so jo že v 19. st.
- v 13. st. začetki domačega čebelarstva (prej gozdno, divje)
- med, vosek, medica
- čebelnjaki
- panjske končnice, čelniki

Lovstvo in ribištvo

- sodobno lovstvo???
- od 1848 je treba lovsko pravico pridobiti proti plačilu
- polharstvo
- posebnost ribolova na Cerkniškem jezeru
- lov na rake (Žužemberk)

Nabiralništvo

- gobe
- zelišča
- jagodičje
- lešniki, kostanji, orehi...
- stelja, hrana za živali (žir)

- sušenje, kuhanje čajev, konzervacija

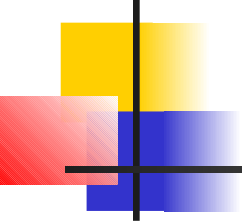
Gozdarstvo

- gozd ima veliko funkcij in zelo raznoliko gospodarsko vlogo
- zaščita – pred erozijo, poplavami, vetrom...
- les za kurjavo, stavbarstvo, industrijo (ogljje)

- gozdni delavci
- predelava lesa, žage
- transport (furmani, flosarji...)

Dediščina bivalne kulture

-
-
- od pohištva do vsega, kar je bilo v različnih obdobjih del bivalnih prostorov
 - ognjišče (simbolni pomen živega ognja)
 - kuhinja (ločena od ostalih prostorov, v meščanskem okolju »delavnica« hrane)
 - »hiša« ali izba – osrednji bivalni prostor na podeželju, več bivalni funkcij, tudi za delo
 - mestna stanovanja – dnevna soba, jedilnica, delovna soba, spalnice...
 - pohištvo – na podeželju do srede 18. st. zelo skromno
 - ta dediščina tudi danes sodi le v prostore z enakim namenom (primarno okolje) in naj ima uporabno funkcijo, lahko tudi estetsko

Oblačila

Narodna noša

- razmeroma mlad pojav (konec 19. st.)
- ni povezana z oblačilnim videzom slovenskega kmeta
- iz narodnoprebudnih motivov so tudi meščani začeli nositi posamezne kose oblačil s podeželja
- neke vrste »uniforma« za določene dogodke in priložnosti

Transport in promet

Smučarska kultura na Blokah

- ene najstarejših (pre)voznih sredstev pri nas
- prvo poročilo Valvasor (1689)
- iz brezovega, bukovega ali javorovega lesa
- pomagali so si s palico (opora, zavora, smer)

Transportna sredstva

- košare, koše, škafi, lončene posode, brente, oprtniki, mehovi, nosila
- koš naj bi bil izum alpskega sveta – težo na primeren način prenese na telo
- vozovi, vprege...

Trgovanje

Sejmi

- letni in tedenski (bolj v mestih)
- specializirani (npr. živinski, čevljarski...)
- povezani s praznovanjem raznih svetnikov, godov cerkvenih patronov
- mešetarji, posebna pravila
- vprašljivost blaga, ki ga danes ponujajo na štantih

Spletne strani:

- <http://www.umetnostna-obrt.com/>
- <http://www.rokodelstvo.si/>

Literatura:

- Baš, A. ur. 2004: Slovenski etnološki leksikon. Ljubljana: MK.
- Bogataj, J. 1992: Sto srečanj z dediščino na Slovenskem. Ljubljana: Prešernova družba.
- Bogataj, J. 2003: Mojstrovine Slovenije. Ljubljana: Rokus.
- Kmecl, M. 1997: Zakladi Slovenije. Ljubljana: Cankarjeva založba.